DEBATS · Volum 132/1 · 2018 — 13 / 24
doi:10.28939/iam.debats.132-1.2
ISSN 0212-0585 (imprés)
ISSN 2530-3074 (digital)

L'esquerra revolucionària i la Transició. Dinàmiques i processos

Josepa Cucó i Giner
UNIVERSITAT DE VALÈNCIA
josepa.cuco@uv.es

Rebut: 20/07/2017
Acceptat: 15/11/2017

RESUM
L'objectiu d'aquest article és presentar a grans trets la relació i l'impacte mutu entre l'esquerra revolucionària espanyola i el procés de Transició, tractant alhora, de manera sintètica, les etapes de formació, auge i declivi de les diferents forces radicals. Aquests agrupaments compartiren amb els seus homònims europeus ideologies, expectatives i cultures polítiques; plantejaments, propostes i formes d'acció, tot un rerefons comú sobre el qual també deixaren empremta la dictadura i el context espanyol, que van marcar de manera profunda els modes d'acció i l'estructura organitzativa d'unes formacions per a les quals la lluita antifranquista era sinònim de lluita revolucionària. El seu cicle evolutiu es troba, en conjunt, vinculat als avatars del canvi polític del franquisme, en la crisi del qual representaren un important motor d'agitació i mobilització social. L'ascens de la democràcia a Espanya es desenvolupa, però, en paral·lel al declivi d'aquestes formacions. Després dels fracassos electorals successius i convertides en esquerra extraparlamentària, les diferents formacions entren en un procés de descens ràpid en què es combinen, en totes les formes possibles, el debilitament generalitzat, les fusions, la sectarització i la dissolució.

Paraules clau: esquerra revolucionària, Transició espanyola, ruptura democràtica, mobilització social.

ABSTRACT. *The revolutionary left and the transition: dynamics and processes*
The aim of this article is to present, in rough outlines, the relationship between the Spanish revolutionary left and the transition process in Spain, and their mutual impact on each other. Moreover, we also address, in a synthetic way, the stages of formation, boom, and decline in the various radical forces. These clusters shared ideologies, expectations, and political cultures, as well as approaches, proposals, and forms of operation, with their homonymous European counterparts. They shared a common background upon which the dictatorship and experience in the Spanish context also left a mark, and this strongly determined the forms of action and the organisational structure of several groups which considered the anti-Francoist fight a synonym for the revolutionary fight. Their evolutionary cycle was, as a whole, linked to the ups and downs of political change during the Franco regime, and in its crisis they represented a crucial motor for social agitation and mobilisation. The rise of democracy in Spain is still developing, albeit in parallel to the decline of these collectives. After successive electoral failures and their conversion into the extra-parliamentary left, these various groups have gone into a rapid process of descent in which widespread weakening, fusions, sectarianism, and dissolution are combined in all their possible forms.

Keywords: revolutionary left, Spanish transition, democratic breakdown, social mobilisation.

SUMARI

La formació de l'esquerra radical a Espanya
La crisi del franquisme: de la mort del dictador fins a les primeres eleccions democràtiques
L'ocàs revolucionari
A mode de breu conclusió
Referències bibliogràfiques

Autor per a correspondència / *Corresponding author*: Josepa Cucó, Universitat de València, Facultat de Ciències Socials. Av. dels Tarongers, 4b, 46022 València.
Suggeriment de citació / *Suggested citation*: Cucó, J. (2018). L'esquerra revolucionària i la Transició. Dinàmiques i processos. *Debats. Revista de cultura, poder i societat, 132*(1), 13-24. doi: http://doi.org/10.28939/iam.debats.132-1.2

Les revoltes i noves propostes que sacsen el panorama sociopolític europeu i nord-americà durant els anys seixanta i setanta del segle passat sorgeixen de la suma del descontent acumulat i de les noves formes d'acció col·lectiva que havien anat solidificant-se lentament. Emprant un discurs molt radical, qüestionaven la legitimitat de l'ordre capitalista, reivindicaven altres formes d'entendre el món i s'erigien alhora en alternativa al model vigent. Una fracció d'aquest descontent es vehicularà per mitjà dels anomenats nous moviments socials, enormement crítics amb el model de societat que s'havia imposat al món occidental després de la Segona Guerra Mundial (Calle, 2005: 24-27). Una altra s'articularà, però, entorn de la traïció de l'ideal revolucionari perpetrat pel Partit Comunista de la Unió Soviètica (PCUS) i donarà pas a les diverses agrupacions de l'anomenada extrema esquerra o esquerra revolucionària. En contrast amb els nous moviments socials, aquesta es distingirà per una ideologia tancada i fortament capgirada cap a l'interior, i per una estructura jerarquitzada en què l'individu se supedita al benefici d'allò comunitari i col·lectiu; uns trets que es van accentuar després de manera notable en els contextos en què imperava una fèrria dictadura d'agre sabor feixista, com ocorre en els casos d'Espanya i Portugal.

Les esquerres revolucionàries espanyoles són filles d'aquesta època tumultuosa; influenciades directament o indirecta pels moviments sociopolítics esmentats, compartiren amb les seues homònimes europees ideologies, expectatives i cultures polítiques; plantejaments, propostes i formes d'acció similars. Quatre atributs que emanen directament del pensament de Lenin les distingeixen en el nivell ideològic: el caràcter revolucionari, que pretén la transformació de l'ordre social d'una manera radical i total; la concepció del partit, considerat com un nucli de revolucionaris professionals que lidera i representa la classe obrera; el rebuig a la democràcia burgesa com a fase intermèdia en el camí cap al socialisme; i l'antiimperialisme, entés com l'afinitat amb les lluites i moviments de caràcter revolucionari i anticolonial del Tercer Món, en els quals veuen una nova esperança per a la revolució fracassada a Occident. Igualment, les formacions que ens ocupen compartiren amb les organitzacions radicals europees un ideari obrerista —en què el proletariat apareix com la classe ideal en la qual cal fondre's— que van posar sovint en pràctica. Finalment, totes participen també d'un model organitzatiu semblant, que combina fins a tres atributs centrals: el partit entés com una arma de conscienciació i de lluita; una avantguarda del proletariat integrat pels elements més revolucionaris d'aquest; una estructura forta, centralitzada i jeràrquica (el *centralisme democràtic*), que practica una disciplina rigorosa en l'aplicació de les decisions, i el *compromís total* i la dedicació plena a la causa dels seus membres.

Sobre aquest rerefons internacional comú, actuen els elements específics que constitueixen el context espanyol marcat pel franquisme. Precisament, de la lluita organitzada contra aquest brollaran les distintes organitzacions de l'esquerra radical; un origen que les situa en les ruptures internes del PCE o l'ETA, en les organitzacions frontistes[1] o en el catolicisme obrer. El seu cicle evolutiu es troba, a més, vinculat als avatars del canvi polític del franquisme, en la crisi del qual van exercir un paper rellevant. Constituïdes generalment entre la fi dels seixanta i la primeria dels setanta, aquestes formacions van experimentar un breu però intens període de desenvolupament entre els anys 1973 i 1977, durant el qual van ser un important motor d'agitació i de mobilització social. En aquesta etapa, moltes d'aquestes organitzacions rebaixaren el grau revolucionari del seu discurs per a assumir com a pròpia l'estratègia de la ruptura democràtica. Però la seua progressió es va veure limitada per la particular dinàmica que prengué el canvi polític després de la

1 Com resumeix Pérez Serrano (2013: 252 i s.), les anomenades *organitzacions front* pretenien unir totes les tendències del comunisme i del marxisme llibertari situades a l'esquerra del PCE. Conegudes genèricament com Felipe (FLP), estan integrades per tres formacions aparegudes entre 1959 i 1960: el Frente de Liberación Popular (FLP), el Front Obrer de Catalunya (FOC) i Euskadiko Sozialisten Batasuna (ESBA), que pretenien fusionar les tendències de la nova esquerra europea amb les tradicions heterodoxes de la revolució espanyola. Amb una evolució breu i accidentada, desaparegueren el 1969, encara que la seua empremta es fa palesa en els partits revolucionaris que van nàixer després de les seues cendres.

mort de Franco, que les va obligar primer a un ràpid declivi —a partir de les eleccions de 1977— i, poc més tard, a un procés generalitzat d'extinció.

L'objectiu central d'aquest article és presentar a grans trets la relació i l'impacte mutu entre l'esquerra revolucionària espanyola i el procés de transició, i tractar alhora, de manera successiva i sintètica, les etapes de formació, auge i declivi de les diferents forces radicals.[2]

LA FORMACIÓ DE L'ESQUERRA RADICAL A ESPANYA

Les condicions de repressió i clandestinitat en què es mou l'extrema esquerra espanyola intensifiquen els trets distintius de l'adhesió i la militància adés esmentats. Per una banda, com explicitava fa uns anys una antiga líder del Moviment Comunista d'Euskadi, el compromís militant omplia llavors totes les hores de la seua vida: «No hi havia dilluns, ni diumenges, ni dia, ni nit»; l'entrega —afirmava— era total. Foren temps de dedicació absoluta, de desarrelament, de risc extrem, de repressió i de por. L'elevat grau de compromís que distingia molts d'aquells joves en la lluita antifranquista s'articulava amb un fort sentit col·lectiu que, segons Eugenio del Río (2012), relegava els individus i desconsiderava els drets i les llibertats individuals.

La clandestinitat també va marcar profundament els modes d'acció i l'estructura organitzativa d'aquestes formacions, construïdes —per raons de seguretat— a base de dobles i triples cites i de *manifestacions llampec*, de comissaris polítics i cèl·lules estanques al si del partit. Una clara convicció planejava alhora sobre el conjunt: la necessitat d'una revolució violenta. A l'ombra d'aquesta convicció, la lluita antifranquista esdevenia llavors sinònim de lluita revolucionària.

A més d'un important substrat comú d'ideologia, praxi i organització marcades per l'escenari sociopolític del règim franquista, els grups de l'extrema esquerra espanyola compartien dues especificitats més: les relacions freqüents amb Europa i l'impacte reivindicatiu dels nacionalismes perifèrics. En efecte, per un costat, en contrast amb el relatiu aïllament dels seus homònims portuguesos (Cucó, 2007a), l'esquerra revolucionària espanyola va mantenir durant la dictadura forts vincles amb el món exterior i, quasi sense excepció, tots els grups i organitzacions reconeixien estar influenciats pel Maig francés. Aquest és, per exemple, el cas del Moviment Comunista (MC), que per raons tàctiques mantenia el nucli dirigent a l'exili parisenc, de manera que, pel que fa a aquest partit polític, les influències de la nova esquerra europea pareixen assegurades. Alguna cosa semblant passa amb algunes de les organitzacions marxista-leninistes (ml) sorgides d'altres tantes escissions del PCE: a més d'adoptar tesis proxineses, mantenen militants dins i fora de la frontera i, en alguns casos, estableixen estretes relacions tant amb altres partits marxista-leninistes com amb les ambaixades xineses d'Europa. Per acabar, pel que fa als partits trotskistes, cal dir que un dels trets distintius ha estat cultivar de manera significativa les relacions internacionals. Com a conseqüència del seu marcat internacionalisme, els trotskistes s'han dotat sempre d'una organització internacional sòlida que coordina les activitats dels diferents grups nacionals, alhora que vehicula i manté l'esperit leninista.

Per un altre costat, és evident la influència que els moviments nacionalistes exerceixen sobre la vida social, cultural i política del conjunt espanyol, que reprenen força renovada durant el tardofranquisme. De manera més superficial o profunda, els moviments esmentats exerciran la seua empremta sobre el conjunt de l'esquerra que es desenvolupa llavors a Espanya, ja es tracte de l'esquerra clàssica, ja de la revolucionària;

2 Aquest article comprimit es basa en materials propis (Cucó, 2007a; 2007b; 2008a; 2008b; 2010; 2011; 2014; 2016) i en les aportacions d'altres autores i autors, entre els quals destaquen els treballs que darrerament ens està oferint la historiografia espanyola sobre un tema que cada vegada està menys oblidat (entre altres, Caussa, 2011; Laiz, 1995; Martínez i Muntada, 2011; 2013; 2016; Pérez, 2016; Pérez, 2013; Sans, 2015; Wilhelmi, 2016).

de tall espanyolista o, pel contrari, que afecta els nacionalismes perifèrics. És així com, amb diferents graus de convicció i esforç i amb majors o menors tensions i resistències internes, els distints grups situats a l'esquerra del PCE-PSUC defendran de manera genèrica el dret d'autodeterminació dels pobles, tot incorporant amb tebiesa o amb passió la noció del nacionalisme d'esquerres.

Sobre aquest bastidor comú es construeixen els diversos grups de l'extrema esquerra espanyola, sorgits —com ja ha estat dit— de tres corrents de pensament. La procedència nacionalista és especialment notable en els contextos basc i català, on apareixen distintes formacions que aposten per l'anomenat nacionalisme revolucionari.[3] A Euskadi, tals organitzacions tenen com a punt de partida les escissions del PNB i d'ETA en els seus primers anys, en especial entre 1966 i 1970. Precisament, de les dissensions d'aquesta última formació durant la primera part de la V Assemblea sorgiran ETA-Berri (ETA-Nova)[4] i Komunistak, organitzacions antecedents del Moviment Comunista (MC). Més tard, el 1970, en el transcurs de la VI Assemblea d'ETA es produirà una nova ruptura entre la fracció que apostava per un nacionalisme revolucionari, que pren el nom d'ETA-VI, i una altra que acabarà evolucionant cap al trotskisme i la fusió amb la Lliga Comunista Revolucionària (LCR) (Caussa, 2011). A Catalunya, naix a finals dels seixanta el Partit Socialista d'Alliberament Nacional (PSAN), sorgit d'una ruptura del Front Nacional de Catalunya; uns anys més tard, el PSAN donarà origen a dues noves formacions: el Moviment de Defensa de la Terra (1984) i Catalunya Lliure (1989) (Caussa, 2011).

El PCE(ml) (Partido Comunista de España, marxista-leninista) és la primera de les formacions de l'esquerra radical sorgides de ruptures amb el PCE:[5] es desenvolupa entre 1964 i 1967 amb una orientació que primer fou proxinesa i després, proalbanesa. Poc més tard, d'aquesta formació sorgirà una organització frontista que inclouria una branca militar coneguda per les sigles FRAP (Frente Revolucionario Antifascista y Patriótico) (1971-1976); en aquest darrer any, el PCE(ml) renunciaria a la lluita armada i crearia al seu voltant un moviment unitari en pro del dret d'autodeterminació, la república i la independència nacional.[6] En la segona meitat dels seixanta, apareix també l'Organització de Marxistes Leninistes Espanyols (OMLE), fundada per comunistes espanyols emigrats a Bèlgica, França i Suïssa, i que en 1975 es transforma en el Partido Comunista de España (reconstituït) (PCE[r]). El nou partit també es va dotar d'una organització armada, els Grupos de Resistencia Antifascista Primero de Octubre (GRAPO) (1974-1979), amb la qual pretenia avortar l'estratègia negociadora de l'oposició. Però les ruptures que assolirien més pes en l'esquerra revolucionària van sorgir a Catalunya a partir del grup Unidad (1967), una escissió del Partit Socialista Unificat de Catalunya (PSUC) que va donar origen, successivament, a dues formacions: l'Organització Comunista d'Espanya (Bandera Roja) (OC[BR]) (1968) i el Partido Comunista de España (internacional) (PCE[i]) (1967-1971), ambdues d'orientació maoista. La primera aconseguí una forta implantació en Comissions Obreres (CCOO) i en les associacions de veïns de Barcelona, però a mitjan dels anys setanta, una part significativa dels

3 En el context espanyol, el nacionalisme revolucionari preconitzava l'alliberament nacional i de classe i la construcció d'una societat socialista en els àmbits català o basc.

4 Com destaca Consuelo Laiz (1995), el nucli fundacional d'ETA-Berri és un nucli d'universitaris, en alguns casos d'origen cristià, influenciats per la revolució cubana, hostils a la dictadura, estudiosos del marxisme, inquiets per explicar la història del País Basc sense la influència d'un nacionalisme que qualifiquen de burgés, i defensors d'unir conflicte de classes i afirmació nacional. Durant poc més d'un any, aquest grup controlarà part de la direcció d'ETA i constituirà una tendència obrerista o marxista fins que, a causa del seu obrerisme, serà expulsat de la formació durant la primera part de la V Assemblea.

5 En les formacions que es destaquen ací no s'inclouen les que Pérez Serrano classifica com a «dissidència leninista i prosoviètica», és a dir, el Partido Comunista de España (VIII-IX congressos), el Partido Comunista Obrero Español, el Partido Comunista de los Trabajadores, les Células Comunistas i el Partido Comunista de los Pueblos de España (Pérez, 2013: 271-273). A excepció de l'última, que sobreviu més temps, totes desapareixen cap a la meitat dels anys vuitanta.

6 La Convención Republicana de los Pueblos de España (CRPE), una organització que no seria legalitzada fins a 1981.

militants es reintegraren en el PSUC. La segona formació es va estendre dins i fora de Catalunya i el 1975 va adoptar el nom de Partido del Trabajo de España (PTE); a partir d'aquest moment i durant tota la Transició, assumí l'estratègia política del PCE i es va convertir en la força política més influent a l'esquerra d'aquesta organització.

Finalment, entre les formacions amb arrels catòliques destaquen, d'una banda, l'Asociación Sindical de Trabajadores (AST) (1964-1969), un sindicat d'origen catòlic del qual es va escindir l'Organización Revolucionaria de Trabajadores (ORT) (1970-1979). Com assenyala Pérez Serrano (2013), aquesta formació no es considerava l'autèntic partit comunista, sinó més exactament una peça clau per a construir-lo, juntament amb altres grups afins. D'una altra banda, després de la desintegració el 1969 de l'FLP,[7] alguns dels seus membres que s'havien aproximat a les anàlisis de Trotski i altres marxistes heterodoxos funden el grup Comunismo (1969-1971), que al seu torn produirà l'LCR (1971-1991), primer partit trotskista creat a Espanya. Aquesta referència ideològica, juntament amb el rebuig a participar en els organismes unitaris de l'oposició, són elements que distingeixen l'esmentada formació. Cal realçar, a més, que l'LCR juntament amb l'MC han estat els partits de major longevitat de l'esquerra revolucionària espanyola.

Un dels partits de naixement més tardà fou l'Organización de Izquierda Comunista de España (OICE) (1974-1979), que té les arrels en la fusió de diversos cercles obrers comunistes de Catalunya i del País Basc. Molt crítics amb el que ells van considerar la instrumentalització del moviment obrer per part dels partits polítics, van posar l'accent en l'autoorganització del proletariat, impulsant les Plataformas Anticapitalistas i les Comisiones Obreras Anticapitalistas, que s'integraren posteriorment en CCOO; a finals dels anys setanta i enmig d'una profunda crisi, l'OICE es va incorporar a l'MC.

7 Per a més informació sobre l'FLP, consulteu la nota 1.

Orígens i evolució de les principals formacions de l'esquerra revolucionària espanyola

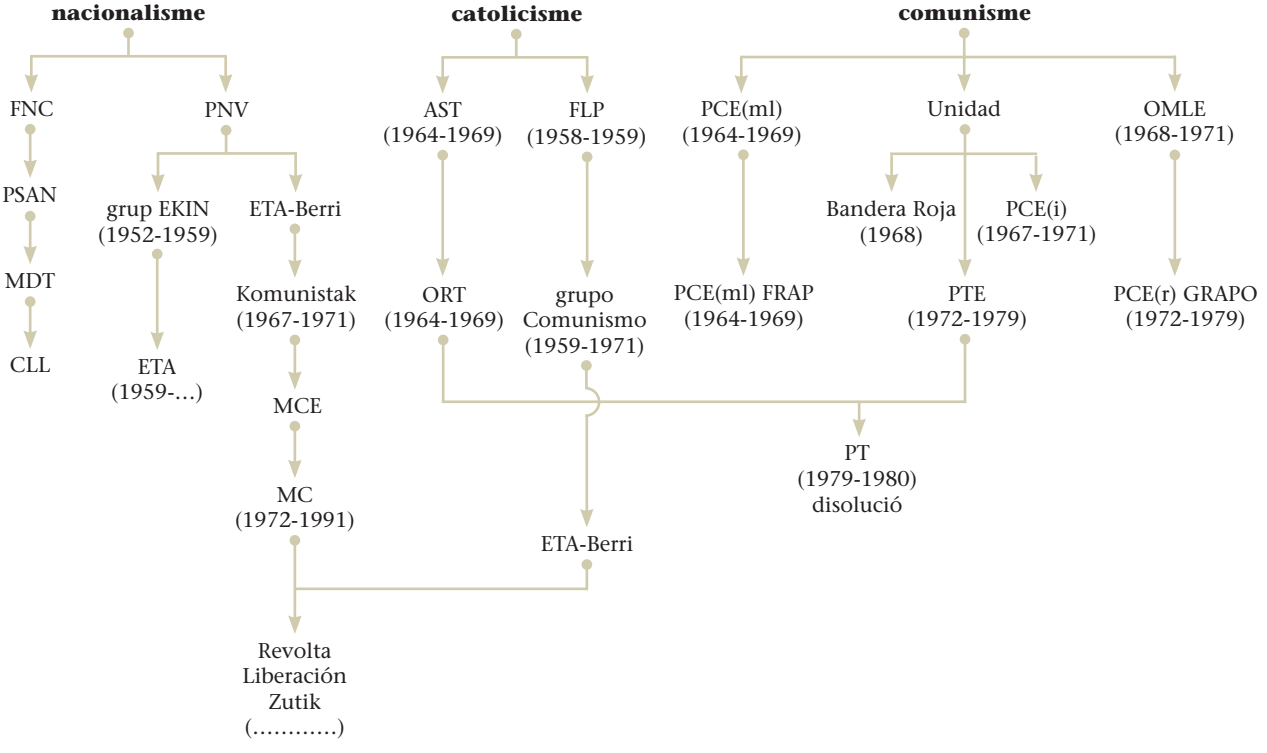

En resum, les condicions de repressió, clandestinitat i aïllament pròpies de la dictadura franquista afinen els perfils dels diversos grups de l'esquerra revolucionària espanyola, sobre la qual també exerceixen la seua empremta certs processos específics que travessen i commouen el país, com són les particulars dinàmiques que el canvi polític assoleix després de la mort de Franco i l'auge dels nacionalismes perifèrics. Situats en l'antesala de la lluita final, els partits de l'esquerra radical es converteixen sovint en mons tancats on s'encoratgen les actituds heroiques, la disciplina fèrria i l'entrega total a la causa.

LA CRISI DEL FRANQUISME: DE LA MORT DEL DICTADOR FINS A LES PRIMERES ELECCIONS DEMOCRÀTIQUES

Com és ben sabut, la mort del dictador (novembre de 1975) no suposà el final del franquisme, però va agreujar la crisi política del sistema provocada per les forces antifranquistes. En aquest agitat escenari, les formacions clandestines situades a l'esquerra del PCE desenvoluparen un paper important. Malgrat la forta repressió, continuaren dinamitzant de manera notable l'escalada d'agitació i mobilització social i, alhora, participaren de manera activa en les controvèrsies i processos referents al desmantellament i a la renovació de l'aparell polític franquista.

Des de l'inici de la Transició,[8] l'agitació del moviment obrer va anar en augment. Com destaca Wilhelmi,

> Malgrat ser il·legals, les vagues creixien en nombre, duració i participants i cada vegada incloïen més continguts polítics, com amnistia i llibertat. Als sectors més reivindicatius —metall, construcció, mineria i tèxtil—, se'n sumaven altres com ensenyament, sanitat, hostaleria i comerç (Wilhelmi, 2016: 55).

En aquest procés, els grups de l'esquerra revolucionària anaren guanyant influència, sense desbancar per això el PCE-PSUC, que continuà sent el partit amb major pes. CCOO constituïa llavors la principal força organitzativa, i es desenvolupava més com un moviment que com un sindicat de tall clàssic, alhora que creixia en politització i radicalisme. Al si d'aquest sindicat, els enfrontaments entre el PCE-PSUC i els diferents partits de l'esquerra revolucionària foren freqüents i considerables, i tingueren sovint com a eix una qüestió estratègica: la disjuntiva entre apaivagar o detenir la mobilització que preconitzava el primer o intensificar els conflictes sectorials com defensaven els segons, una confrontació a la qual no era aliena la pugna pel control de les mateixes CCOO.

En algunes zones de Barcelona i Madrid i, sobretot, al País Basc i Navarra la influència de l'esquerra radical fou gairebé total. Precisament, en el cas dels dos darrers territoris esmentats, les formacions de l'esquerra revolucionària[9] van gaudir d'un protagonisme enorme, molt per sobre —com assevera Pérez Pérez (2016)— de la seua força real. I això fou possible gràcies a l'efectiva presència dels seus militants tant en l'àmbit laboral i veïnal com en els nous moviments socials que ocupaven els carrers per a reclamar tot tipus de canvis. L'any 1976 fou el més conflictiu de tots. Una vertadera explosió de conflictes laborals va desbordar les organitzacions sindicals, que ja treballaven de manera decidida en la semiclandestinitat. El cas del cinturó industrial de Vitòria fou paradigmàtic: els conflictes que hi van tenir lloc entre desembre de 1975 i març de 1976 se saldaren amb seixanta obrers ferits greus i cinc morts, una repressió que provocà una vaga general i altres dos morts. Per altra banda, la implicació directa

8 Entenem per Transició el període de la història contemporània d'Espanya en què es va dur a terme el procés pel qual el país deixava arrere el règim dictatorial del general Franco i passava a regir-se per una Constitució que restaurava la democràcia parlamentària. Existeix un cert consens a situar l'inici de la Transició en la mort del general Franco, el 20 de novembre de 1975, i la cloenda d'aquest procés el 29 de desembre de 1978, data en què entra en vigor la nova Constitució.

9 Hi destaca la presència del PTE, l'ORT, de l'MC-EMK (Euskadiko Mogimendu Komunista), l'LCR-LKI (Liga Komunista Iraultzailea) o de l'OIC.

dels militants de l'esquerra radical fou fonamental per a comprendre altres tipus de mobilitzacions que també aconseguiren altíssims nivells de participació, com és el cas de la forta oposició a l'engegada de la central nuclear de Lemoiz, que va esdevenir un símbol de la transició basca. Cal destacar, a més, que totes aquestes agitacions es barregen de manera indestriable amb les que es deriven de la qüestió basca.

Les formacions revolucionàries també jugaren un paper decisiu en l'origen i desenvolupament dels conflictes en determinats sectors productius. Per a il·lustrar aquest fenomen generalitzat citarem el cas de les dues vagues generals de la construcció que es van celebrar a València i la província entre 1976 i 1977.[10] Com destaca en un escrit un militant de l'OICE (Asunción, 2015), els membres de Comisiones Obreras Anticapitalistas portaven molt de temps esperant aquesta oportunitat, que els permetia avaluar la capacitat de lluita dels treballadors del sector i la influència de les alternatives anticapitalistes. Vist des de la distància i si en fem un balanç, el que destaca l'esmentat autor, protagonista d'aquells fets, és el caràcter massiu de les vagues, l'assemblearisme organitzatiu i el fort esperit de lluita que animava els activistes revolucionaris; una actitud i una consciència que ell mateix contrasta amb la de la majoria dels treballadors:

> Nosaltres érem comunistes, revolucionaris disposats a perdre els nostres llocs de treball cada dos per tres. La valoració dels nostres resultats privats no és la valoració de la classe obrera. Els marxistes consideràvem primer la consciència econòmica de classe, que consistia en les reivindicacions del conveni, les millores salarials, de seguretat i higiene en el treball, etc. I nosaltres actuàvem sobre aquesta consciència per a després dotar la classe obrera d'un nivell polític. El nivell de consciència econòmica era el que com a molt tenien llavors els treballadors. Va ser molta vaga, molts dies de lluita per a després acabar en un laude... Els treballadors, al final, preguntaven: «Què hem aconseguit?». Però es referien a conquestes econòmiques. Les valoracions de les conquestes polítiques o de la consciència de classe era una cosa que fèiem nosaltres, no la massa obrera (Asunción, 2015: 244-245).

En consonància amb les pretensions i idees esmentades adés, els diferents corrents de l'esquerra revolucionària van tractar d'estendre per tot el territori espanyol les vagues generals polítiques que sobretot a partir de 1976 van paralitzar ciutats, comarques i fins i tot províncies senceres. No aconseguiren, però, vincular de manera generalitzada la ciutadania amb dues de les raons de base que animaven el seu quefer: les reivindicacions pels drets i per les condicions laborals i de millora de les condicions de vida, i les exigències polítiques que suposaven el desmantellament de l'aparell d'Estat franquista.

Paral·lelament, com ja s'ha dit, les organitzacions de l'extrema esquerra participaren activament en l'ampli ventall de moviments que en aquells moments commovien les bases de la societat espanyola, entre els quals destaquen els moviments de veïns, els moviments d'estudiants i el moviment feminista.[11] Centrant-nos en aquest darrer, cal recordar que el moment d'eclosió del seu (re)naixement coincideix amb l'inici de la Transició. Poc temps després de morir Franco, en desembre de 1975, tenen lloc a Madrid i en la clandestinitat les Primeras Jornadas por la Liberación de la Mujer; en aquestes jornades es donen a conéixer públicament dues tendències significatives: una es definia com *de dones* i estava representada pel Moviment Democràtic de Dones (MDD), molt lligat al PCE; l'altra, liderada pel Colectivo Feminista, es presentava obertament

10 Concretament, la primera vaga es va desenvolupar entre el 14 i el 27 de gener de 1976, i la segona, des de finals del mateix any fins al febrer de 1977.

11 Per a una mirada panoràmica, a més dels articles de Benjamín Tejerina i Pilar Toboso que apareixen en aquest monogràfic, recomanem la consulta de l'excel·lent treball de síntesi de Gonzalo Wilhelmi (2016).

com a feminista (Abril i Miranda, 1978). Entre les jornades esmentades i les que es van celebrar a Granada l'any 1979 es produïren importants debats en el feminisme espanyol; unes polèmiques en les quals van estar implicades les militants de diversos partits radicals i que provocarien una sonada ruptura entre el feminisme independent i el feminisme partidari durant la trobada granadina. La segmentació existent al si d'aquest darrer feminisme es fa palesa en el cas de les feministes militants de l'extrema esquerra, que adopten estratègies de cooptació i formes d'organitzar-se molt diferenciades. Així, seguint l'exemple de l'MDD, l'ORT impulsa la creació d'organitzacions de dones formalment independents, com la diversa Asociación Democrática de Mujeres (ADM). En contrast, l'opció activista d'altres fou la de fomentar i participar en les organitzacions feministes unitàries. Aquesta és l'opció de les dones de l'MC: dotades a nivell intern d'una *estructura de dones* que impregnava el conjunt organitzatiu del partit, rarament van fomentar el desenvolupament en paral·lel d'associacions de dones; per contra, generalment donaren suport a la creació d'organitzacions unitàries de caràcter assembleari.[12]

Pel que fa a la vessant més política, i seguint de prop Gonzalo Wilhelmi (2016), la major part dels partits revolucionaris —entre els quals l'ORT, el PTE, el PCE(ml), l'MC i l'LCR— consideraven que la democràcia política havia d'influir en el reconeixement del dret d'autodeterminació dels pobles d'Espanya, una qüestió a la qual alguns afegien el judici i càstig dels responsables de la repressió franquista. Per aquestes raons, enmig d'una acusada fragmentació, bona part de les formacions revolucionàries treballaren activament a favor de la ruptura democràtica, és a dir, de la constitució d'un govern provisional integrat per totes les forces de l'oposició que decretaria una amnistia per als presos polítics i garantiria les llibertats fins a la celebració d'unes eleccions lliures.

12 Per a un balanç historiogràfic dels principals estudis existents, consulteu, entre altres, el treball d'Isabel Segura (2013); per al cas concret de l'MC, vegeu Cucó (2016).

L'assumpció de l'esmentada estratègia testimonia una transformació important en l'ideari d'aquestes formacions, referent bàsicament al desdibuixament del discurs revolucionari. No obstant això, per als militants de l'esquerra radical, la ruptura democràtica continuava comportant un canvi social profund, «que passava per reduir les desigualtats, per introduir la democràcia no solament en les institucions, sinó també en les empreses, i per transformar les maneres de viure i treballar» (Wilhelmi, 2016: 157).

Per a assolir aquests objectius, les formacions revolucionàries optaren per tres opcions bàsiques: integrar-se en les distintes plataformes unitàries existents, crear organismes propis o mantenir-se al marge dels espais d'oposició esmentats. La primera alternativa fou seguida de manera majoritària. Dues plataformes unitàries —que convivien amb altres nascudes en els diferents territoris de l'Estat— destaquen en el conjunt espanyol: la Junta Democrática (JD) i la Plataforma de Convergencia Democrática (PCD). La primera estava impulsada pel PCE i integrava, a més, formacions com el PTE, CCOO, el PSP (Partido Socialista Popular), el Partido Socialista de Aragón i el Partido Socialista de Andalucía. La segona fou iniciativa del PSOE i incloïa també l'ORT, l'MC i el Partit Carlí. Molt poques organitzacions optaren per la segona opció; aquest és el cas del PCE(ml), que va crear un organisme alternatiu als anteriors anomenat Convención Republicana de los Pueblos de España (CRPE). Finalment, uns pocs partits optaren per mantenir-se al marge de les plataformes unitàries —és el cas de l'LCR, l'OIC i el PCE(r)—, que defensaven que en el procés de ruptura democràtica s'havien d'excloure necessàriament els partits burgesos.

A mesura que avança la Transició i que la reforma política del Govern es fa plausible, l'activitat partidista esdevé en general més intensa i competitiva. Però mentre que les organitzacions de l'esquerra majoritària —des del PCE al PSOE, passant pels partits socialistes integrats en la Federació de Partits Socialistes (PSC, PSPV, PSA, etc.)— no dubten a negociar i pactar, a les formacions de l'extrema esquerra, a causa de les seues polítiques revolucionàries, aquesta operació

els resultà molt costosa. La lentitud i dificultat amb què la van dur a terme va facilitar que l'esquerra majoritària les exclogués de les negociacions que el conjunt de forces de l'oposició democràtica mantenia amb el Govern de la dictadura.

En març de 1976, les dues grans plataformes (JD i PCD) es fusionen en Coordinación Democrática, coneguda popularment com *Platajunta*. A partir d'aquest moment, la situació de l'esquerra revolucionària es complica. Per una banda, després del cessament d'Arias Navarro com a president del Govern franquista i de ser substituït per Adolfo Suárez, el PSOE renuncia explícitament a la ruptura democràtica, acceptant alhora que Suárez dirigís la reforma fins a la celebració d'eleccions lliures. Per altra, mentre el PCE desisteix de liderar una gran mobilització social a favor de la ruptura, tres integrants de la Plataforma —el PSOE, el PSP i Izquierda Democrática (ID)— negocien amb el Govern al marge de la plataforma unitària. Finalment, mentre en desembre del mateix any les Corts franquistes aproven la Llei per a la reforma política, que seria sotmesa a referèndum poc després, la Plataforma crea una comissió negociadora de la qual seria exclosa l'esquerra radical. Expulsada del joc d'aliances i perdent protagonisme en abundància, els resultats del referèndum primer (desembre de 1976), i dels primers comicis democràtics després (juny de 1977), en precipitaren la crisi.

En efecte, per un costat, segons les dades contemplades per Gonzalo Wilhelmi (2016: 140 i l64), en el plebiscit de la reforma política, l'abstenció —postura que per raons distintes defensaven el PCE i els partits situats a l'esquerra d'aquest— va representar el 22 % de l'electorat, mentre que el percentatge de vots del sí aconseguí un aclaparador 97 %. Per l'altre costat, pel que fa a les eleccions de 1977, cal puntualitzar que no totes les formacions polítiques hi van concórrer en igualtat de condicions. En contrast amb els principals partits de l'oposició, l'extrema esquerra va arribar als comicis dividida i sense legalitzar; per aquesta raó, les organitzacions que optaren per participar-hi ho feren molt fragmentades i sota sigles de nova creació. Com ressalten de manera unànime distints investigadors, els resultats van ser decebedors (Pérez, 2013; Cucó, 2016; Martínez, 2016; Wilhelmi, 2016, entre altres). Cap partit de l'esquerra revolucionària obtingué representació en el Parlament espanyol i el percentatge de vots obtinguts fou, tant en conjunt com separadament, bastant baix ja que va oscil·lar entre el 3,1 % i el 1,93 % del total dels vots segons diverses estimacions (Maravall, 1978: 36; Wilhelmi, 2016: 163). El cert és que, com afirma aquest últim autor,

> en general, les candidatures de l'esquerra revolucionària van rebre menys vots que persones havien assistit als seus mítings i van comprovar el diferent grau d'influència que aconseguien quan es dirigien a sectors mobilitzats enmig d'un conflicte i quan tractaven de connectar amb el conjunt de la societat en una campanya electoral (Wilhelmi, 2016: 164).

L'esquerra radical es converteix llavors en esquerra extraparlamentària i entra en un procés de pocs anys de duració en què es combinen, en totes les formes possibles, el debilitament generalitzat, les fusions, la sectarització i la dissolució.

L'OCÀS REVOLUCIONARI

El rumb que va prendre el procés constitucional que es desenvolupà immediatament després suposà un altre entrebanc important, afegit al procés de davallada de l'esquerra revolucionària. Pel que fa a la mateixa Constitució, les aspiracions d'aquesta estaven molt allunyades de la proposta resultant de la comissió parlamentària creada ad hoc.[13] Entre els nombrosos punts de desacord, destaquem que les formacions situades a l'esquerra del PCE-PSUC cobejaven una Constitució que, a més de la igualtat formal, estatuís una democràcia profunda que limités les desigualtats socioeconòmiques dels ciutadans; així mateix, lluny de la idea essencialista d'Espanya contemplada pels *pares* (i *mares*) de la Constitució reformista, defensaven una nació cívica basada en la voluntat dels seus membres, la

13 La comissió parlamentària encarregada de redactar el text del dictamen constitucional estava integrada per membres d'UCD, AP, PSOE i PCE-PSUC.

qual cosa implicava de facto el dret d'autodeterminació. Per altra banda, a les discrepàncies que l'esmentada esquerra mantenia en termes generals amb l'esquerra majoritària, s'hi afegí un altre tema de fricció: el protagonisme que la participació ciutadana havia de tenir tant en el mateix procés constituent com en la nova democràcia. Però també en aquesta ocasió, malgrat compartir unes posicions semblants, l'esquerra radical es va mostrar dividida i va encarar el referèndum (desembre de 1978) defensant postures tan contradictòries com ara l'abstenció, el vot a favor o el vot en contra.[14] En qualsevol cas, el cert és que els resultats de la consulta foren àmpliament favorables a la proposta de Constitució presentada pel Parlament espanyol i descartaren de bell nou els postulats més esquerrans.[15]

Uns pocs mesos més tard, les eleccions successives —generals i municipals— de 1979 refermaren el cicle de retraïment en què estava immersa l'esquerra revolucionària, que de nou afrontaria els comicis escindida en idearis i estratègies. A més, les aspiracions que tenien les distintes formacions davant de les eleccions generals (març de 1979) tampoc eren coincidents. Els partits de major implantació —com el PTE i l'ORT— les consideraren com un repte decisiu en la seua nova i determinada aposta parlamentarista; d'altres, com és el cas de l'MC i l'LCR, hi participaren adoptant una postura més escèptica o distanciada. Els resultats d'aquests comicis foren un poc més favorables per a l'esquerra radical que els dels anteriors: en conjunt, hi obtingué el 4,6 % del total de vots i un escó en el Congrés espanyol,[16] però en quedaren fora el PTE i l'ORT, és a dir, els partits de l'extrema esquerra amb més ambicions parlamentàries.

En les eleccions municipals que se celebraren a l'abril del mateix any les coses encara anaren a pitjor. Malgrat que ho intentaren, a l'ORT i al PTE els va resultar impossible arribar a un pacte electoral amb els partits de l'esquerra majoritària i, en general, els resultats foren decebedors, encara que les variacions de cada partit en els diferents territoris foren notables. Segons dades de Gonzalo Wilhelmi, l'esquerra radical va reduir els suports en quasi un 30 %, encara que aconseguí un 3,7 % del total de vots i 832 regidors en el conjunt dels municipis espanyols (2016: 260 i 261).

El que passà després és senzill de resumir. A finals dels anys setanta queden en actiu unes poques formacions radicals, l'evolució de cadascuna de les quals varia bastant. Per una banda, la davallada del PTE i l'ORT fou gairebé fulminant. Després de veure incomplides les ambicioses expectatives electorals, iniciaren un ràpid procés de fusió que culminaria el mateix any amb la creació d'un partit nou, el Partido de los Trabajadores (PT), de vida extremadament curta. En 1980, com sintetitza Pérez Serrano, «malgrat ser la primera força extraparlamentària, llanguí i va quedar dissolta per la via dels fets» (Pérez, 2013: 264).

Altres tres partits van resistir fins a la dècada dels noranta: el PCE(ml), l'MC i l'LCR. Atesa la seua situació il·legal, el primer va concórrer a les eleccions de 1979 amb el nom d'Izquierda Republicana (IR). Però tant en aquests comicis com en els de 1982, als quals ja es va poder presentar amb les sigles pròpies, els resultats foren força dolents. Llavors va iniciar un declivi que en va acabar amb la dissolució el 1992.

Per la seua part, l'MC i l'LCR presenten una evolució bastant semblant, que es resolgué en una breu unió. A partir de 1979, l'MC s'endinsa en un procés de profunda transformació que el va portar a renunciar al joc electoral i a abandonar el marxisme, i a distanciar-se de les qüestions sindicals i obreres per abocar el seu activisme en els nous moviments socials. En els espais esmentats, els seus militants coincidiran amb els de l'LCR, partit amb el qual, en aquells moments, comparteix també posicionaments. El 1991, les dues formacions decideixen fusionar-se en una nova organització de caràcter federal que pren el nom

14 Uns partits defensaren l'abstenció, com el cas de l'MC; altres, sol·licitaren el vot negatiu, com l'LCR i el PC(ml), i fins i tot uns tercers demanaren el vot afirmatiu, com l'ORT i el PTE.

15 Segons dades de Wilhelmi (2016: 255), amb una participació del 67 % del total i una abstenció de vora el 33 %, els vots afirmatius en suposaren un 88 % i els negatius, un 10 %.

16 Aquest escó fou per al diputat Fernando Sagaseta, membre d'Unión del Pueblo Canario (UPC), una coalició de partits polítics comunistes, independentistes i nacionalistes d'esquerres de Canàries que va existir entre finals dels anys setanta i principis dels vuitanta.

d'Izquierda Alternativa. La crisi explota, però, el 1994 i es resol en forma de ruptura. Aquest any, els *emecés* i els *troskos*[17] de totes les comunitats autònomes se separen definitivament, a excepció d'Euskadi. Tanmateix, les diverses organitzacions territorials que els uns i els altres van constituir continuaren vives perquè, de fet, el que hi va passar és que els i les militants de l'LCR se'n van anar, mentre que els de l'MC s'hi quedaren. Així, esborrades les empremtes de l'LCR, les formacions esmentades van continuar actives, conservant, això sí, la memòria històrica, el pensament i la praxi que distingia els antics militants de l'MC.[18]

A MODE DE BREU CONCLUSIÓ

Afirma Gonzalo Wilhelmi (2016) que van ser les mobilitzacions ciutadanes, a les fàbriques, a les universitats, als barris i als carrers, les que impediren la continuïtat del règim franquista més enllà de la mort del dictador. L'esquerra revolucionària jugà un paper decisiu en aquest procés mobilitzador. Durant el període d'apogeu, aquesta esquerra va integrar un conjunt molt divers d'organitzacions que desenvoluparen un activisme considerable amb un fort impacte social i polític. Però el procés de Transició Democràtica no hi va provar gens. Dit d'una altra manera, l'ascens de la democràcia a Espanya es desenvolupa en paral·lel al declivi de les formacions radicals. Arraconades de les negociacions i pactes entre el Govern franquista i l'oposició, pateixen derrotes sonades en els referèndums i comicis electorals que es van celebrar abans de 1980. En un context de crisi econòmica i de fort predomini institucional sobre unes mobilitzacions que derivaven cap a posicions defensives (Martínez, 2013: 109), la suma d'un conjunt de factors en propicia l'esfondrament generalitzat; entre aquests factors, cal citar-hi la consolidació del nou règim i l'auge paral·lel dels partits valedors, l'incompliment de les seues aspiracions de ruptura o el fracàs dels intents d'adaptar la seua estratègia a la consolidació de la reforma. L'inici dels anys vuitanta contempla la dissolució de bona part d'aquestes organitzacions i el debilitament generalitzat de les poques que queden llavors. En l'evolució ulterior d'aquestes, es combinen en proporcions diverses la tendència a la sectarització, la reorientació del pensament i la praxi en noves direccions, així com també algunes fusions.

17 Termes col·loquials amb els quals es coneixien els militants de l'MC i de l'LCR, respectivament.

18 Va ser el cas de fins a vuit entitats territorials entre les quals no s'inclou l'organització basca Zutik: Revolta, al País Valencià; Acción Alternativa, a Andalusia i Canàries; Liberación, a Madrid, Astúries i La Rioja; Inzar, a Galícia, i Batzarre, a Navarra. Només a Catalunya la ruptura va ser de tal calibre que va ocasionar la desaparició del grup anomenat Revolta.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

Abril, M. J., i Miranda, M. J. (1978). *La liberación posible*. Madrid: Akal.

Asunción, J. De la (2015). *Rapsodia en Rojo. Anticapitalistas en Valencia. 1970-1977*. València: NPQ Editores.

Calle, A. (2005). *Nuevos movimientos globales. Hacia la radicalidad democrática*. Madrid: Editorial Popular.

Caussa, M. (2011). La LCR y la izquierda radical (1966-1975). *Viento Sur. Por una izuierda alternativa, 115*, 49-55.

Cucó, J. (2007a). La izquierda de la izquierda. Un estudio de antropología política en España y Portugal. *Papeles del CEIC, 2007/1*. Recuperat el 14 de març de 2018 de http://www.ehu.es/CEIC/pdf/29.pdf

Cucó, J. (2007b). De jóvenes radicales a alternativos maduros. Apuntes antropológicos sobre la evolución del Movimiento Comunista en España. En A. M. Cunha, i L. Cunha (org.), *Intersecções Ibéricas. Margens, passagens e fronteiras* (p. 313-336). Lisboa: 90 Graus Editora.

Cucó, J. (2008a). Recuperando una memoria en la penumbra. El Movimiento Comunista y las transformaciones de la extrema izquierda española. *Historia y Política, 20*, 73-96.

Cucó, J. (2008b). Permanecer mutando. Revolta y las transformaciones de un antiguo partido revolucionario. En M. Jabarto, P. Monreal, i P. Palenzuela (coord.), *Antropología de orientación pública. Visibilización y compromiso de la antropología*. Serie XI Congreso de Antropología de FAAEE. Donòstia: Ankulegi Antropologia Elkartea. Recuperat el 14 de març de 2018 de https://www.ankulegi.org/wp-content/uploads/2012/03/0409Cuco-Giner.pdf

Cucó, J. (2010). De cómo un partido de la izquierda revolucionaria se convierte en una ONG. En J. Cucó, i B. Santamarina (coord.), *Políticas y ciudadanía: miradas antropológicas* (p. 27-45). València: Germania / AVA.

Cucó, J. (2011). Feminismo y militancia política. El feminismo del MC y de las organizaciones postemeceras. Ponència presentada al XII Congreso de Antropología de la FAAEE, Simposio «Etnografiando resistencias», Lleó 6 - 9 de setembre.

Cucó, J. (2014). Trashumancias feministas y translocaciones políticas. Los desarrollos de un feminismo que se reivindica radical y otro. *ÉNDOXA*: *Series Filosóficas, 33*, 219-253.

Cucó, J. (2016). *De la utopia revolucionària a l'activisme social. El Moviment Comunista, Revolta i Cristina Piris*. València: PUV.

Laiz, C. (1995). *La lucha final. Los partidos de la izquierda radical durante la transición española*. Madrid: Los Libros de la Catarata.

Maravall, J. M. (1978). *Dictadura y disentimiento político. Obreros y estudiantes bajo el franquismo*. Madrid: Alfaguara.

Martínez, R. (2011). La LCR más allá del franquismo: de la «unidad trotskista» al Partido de los Revolucionarios y la fusión con el MC (1978-1991). *Viento sur: Por una izquierda alternativa, 115*, 64-71.

Martínez, R. (2013). Debate abierto. La izquierda revolucionaria de ámbito estatal, de los sesenta a los ochenta: una brevísima historia. *Viento sur: Por una izquierda alternativa, 126*, 108-118.

Martínez, R. (2016). La izquierda revolucionaria en tiempos de cambio político: algunas consideraciones generales y una experiencia particular. En C. Molinero, i P. Ysàs (coord.), *Las izquierdas en tiempos de transición* (p. 141-167). València: PUV.

Pérez, J. A. (2016). La izquierda vasca en la complicada Transición hacia la democracia. En C. Molinero, i P. Ysàs (coord.), *Las izquierdas en tiempos de transición* (p. 195-220). València: PUV.

Pérez, J. (2013). Orto y ocaso de la izquierda revolucionaria en España (1959-1994). En R. Quirosa-Cheyrouze Muñoz (ed.), *Los partidos en la transición. Las organizaciones políticas en la construcción de la democracia española* (p. 249-289). Madrid: Biblioteca Nueva.

Río, E. del (2012). *De la indignación de ayer a la de hoy*. Madrid: Talasa.

Sans, J. (2015). L'esquerra revolucionària i el seu paper en la mobilització social i el canvi polític dels anys 70: estat de la qüestió i alguns apunts per al seu estudi. En V. Bellver, F. D'amaro, I. Molina, i J. Ramos (coord.), *Otras voces, otros ámbitos: Los sujetos y su entorno. Nuevas perspectivas de la historia sociocultural* (p. 283-287). València: PUV.

Segura, I. (2013). Històries. En M. Duch, I. Segura, i A. Del Prat, *Quaderns de la Igualtat. La història de les dones i el gènere* (p. 23-32). Tarragona: Publicacions URV.

Wilhelmi, G. (2016). *Romper el consenso. La izquierda radical en la Transición (1975-1982)*. Madrid: Siglo XXI.

NOTA BIOGRÀFICA

Josepa Cucó és catedràtica d'Antropologia Social i és membre numerari de l'Institut d'Estudis Catalans (IEC). Al llarg de la seua carrera acadèmica, ha conreat cinc camps d'investigació preferents: el camperolat i la societat tradicional valenciana; l'associacionisme, els grups informals i l'amistat; els processos i les transformacions polítiques; els processos i desenvolupaments urbans, i qüestions relacionades amb feminisme i gènere.